

VAN-E AZ ERZA-MORDVINBAN -IKS MELLÉKNÉVIIGENÉV-KÉPZŐ?

VECSERNYÉS ILDIKÓ

Az erza-mordvin nyelv melléknéviigenév-képzőinek vizsgálatakor talán a szenvedő, folyamatos participiumok képzésére szolgáló képzőkkel kapcsolatban ütközünk a legtöbb kérdőjelbe. A passzív, folyamatos melléknévi igenevek *-ma* képzőjével kapcsolatban a szakirodalom alapján „csupán” a következő problémák merülnek fel: 1. Létezik-e *-ma* képzős participium? 2. Ha létezik, mely alárendelő szintagmák *-ma* képzős meghatározó tagja tekinthető participiumnak, s melyik jelzői szerepű deverbális melléknévnék?¹ A másik passzív, folyamatos igeneveket létrehozó képző² esetében még több ellentmondásos adatot találhatunk a mordvin grammatikák, tankönyvek olvasásakor. E képzővel kívánok foglalkozni jelen cikkemben. A szakirodalom alapján e másik képzővel kapcsolatban a következő kérdések fogalmazódnak meg:

1. Létezik-e ilyen képzővel ellátott participium?
2. Ha létezik, mely alárendelő szintagmák meghatározó tagja tekinthető participiumnak, s melyik melléknévi jelzőnek?
3. Milyen alakú ez a képző? A szakirodalomban váltakozva előforduló képzők közül melyik tekinthető a passzív igenévi képzőnek?

Jelen cikkemben erre a három kérdésre koncentrálni vizsgálom a nem *-ma* képzős passzív, folyamatos participiumokat. Először a harmadik kérdésre térek ki.

Kiválasztva ismertebb mordvin grammatikákat, történeti nyelvтанokat és néhány újabb erza vagy erza-moksa tankönyvet, meglepődhetünk azon, hogy a fent említett képző meglétéről, alakjáról, használatáról milyen sok különféle véleménnyel, egymásnak olykor teljesen ellentmondó adattal találkozhatunk.

Nem tárgyalják, meg sem említik a képzőt munkáikban az erza és moksa nyelvтанról író Evsev'ev (1931 és 1963), a Koljadenkov–Cyganov által szerkesztett történeti nyelvтан (1953) és a többek között mordvin participiumokkal foglalkozó Bartens (1979).

¹Jelen cikkemben csak az olyan melléknévi igenevekkel foglalkozom, amelyek jelzői szerepben állnak, tehát egy nekik alá rendelt bővítménnyel meghatározó-meghatározott viszonyt alkotnak.

²Alakját azért nem említem még, mert az egyik, a cikkben megválaszolandó kérdés éppen az, hogy mi a képző alakja. A továbbiakban erre a kérdésre térek ki elsőként.

A tankönyvek „képzőskálája” igen széles. A Mosin–Bajuškin-féle tankönyv (1983: 120) *-viks* képzős participiumról ír, Imajkina tankönyvében *-iks* képzőt találunk (1996: 97–98). Keresztes chrestomathiájában (1990: 68) *-viks*-szel és *-iks*-szel képzett participiumokról ír, megjegyezve, hogy az *-iks* a *-viks* mellett előforduló ritkán használatos participiumképző, és ez utóbbi nem passzív, hanem aktív participiumokat képez. A Cygankin–Devaev-féle főiskolai jegyzetben (1975: 88) újabb „variánssal” találkozhatunk: „A szenvedő participiumok közé sorolhatók a ritkán használt összetett *-vi* vagy *-viks* képzővel az infinitívus tövéből alkotott szerkezetek...”

A nyelvtanok közül a legújabbak közé tartozó, a Cygankin által szerkesztett *Grammatika mordovskih jazykov* (1980: 352) az *-iks* alak mellett foglal állást. Egy régebbi nyelvtanban azonban (Koljadenkov–Zavodova 1962: 323) a képző egy újabb, sorrendben immár negyedik alakjával találkozunk, a *-ks*-szel. Ugyanezt a *-ks* képzőt említi például Jakuškin is egy erza nyelvjárást vizsgáló munkájában (1959: 49). A képzővel foglalkozó legalaposabb áttekintés Ledjajkina (1979) tollából származik. Ő is *-iks* képzőről ír.³

Összevetve tehát a a fent említett művek álláspontjait láthatjuk, hogy a képző alakjával kapcsolatban négy különböző vélemény merül fel: olvashatunk *-viks*, *-iks*, *-ks* és *-vi* képzőkről. A következő táblázat alapján könnyen észrevehetjük, hogy a vélemények megoszlása megdöbbentően egyenletes, kivéve a *-vi* képző feltételezését:

A. Nem említi	B. <i>-viks</i>	C. <i>-iks</i>	D. <i>-ks</i>	E. <i>-vi</i>
Evsevjev 1931	Cygankin– Devaev 1975	Cygankin 1980	Jakuškin 1959	Cygankin– Devaev 1975
Evsevjev 1963	Keresztes 1990	Imajkina 1996	Koljadenkov– Zavodova 1962	
Koljadenkov– Cygánov 1953	Mosin– Bajuškin 1983	Ledjajkina 1979		
Bartens 1979				

A képzőről írók közül a legtöbben *-viks* vagy *-iks* alakot említenek. Véleményem szerint feltétlenül *-iks* képzőről érdemes beszélnünk. Imajkina (1996: 97–98), Ledjajkina (1979) és a Cygankin által szerkesztett tankönyv (1980: 351–352) rámutatnak, hogy a passzív, folyamatos igék *-iks* képzője olyan igékhez járul, amelyek tövében már van egy *-v* képző. Imajkina példái: *učoms* ‘várni’ – *učovoms* ‘lehet várni’ – *učoviks* ‘olyan, akit lehet várni’ (i. m. 98). Imajkina tehát az ige *-v* képzőjét lehetőséget kifejező kép-

³Az írások példaanyaga alapján egészen bizonyos, hogy mindegyikben ugyanarról a képzőről van szó.

zónék tartja. Cygankin egy *-v* szenvedő-lehetőségi jelentésárnyalatú képzőről ír (i. m. 352). Az általam gyűjtött mai irodalmi nyelvi, illetve régi folklórszövegekbeli igeneves szerkezetek alapján⁴ Ledjajkina megfogalmazását tartom a legpontosabbnak, miszerint az igetőhöz kapcsolódó *-v* képző a következő jelentésárnyalatokkal láthatja el az alapigét: szenvedő, visszaható, a cselekvés végrehajtásának lehetősége, képesség a cselekvés végrehajtására (i. m. 57–58). A *-viks* képzőről írók tehát nem veszik figyelembe azt, hogy a *-v* képző nem a participiumképző része, hanem a participiumképző előtt az igéhez járuló képző. Nem találunk ugyanis olyan *-iks* képzős passzív participiumot, amelynek alapjául ne *-v* képzővel rendelkező alapige állna. Másképpen fogalmazva: minden ilyen participiumból az *-iks* képző leválasztása után igetövet kapunk. Például:

Vejs'en' čar'kod'eviks kel'se karmatano baš'amo.

'Mindenki által érthető nyelven fogunk beszélgetni.'

(S'atko 1996: 6)

čar'kod'eviks kel' 'érthető nyelv' – čar'kod'evems 'lehet érteni' –

čar'kod'em's 'érteni'

...min'ek večkeviks Roza...

'...az általunk szeretett Roza...'

(S'atko 1996: 43)

večkeviks 'szeretett, akit szeretünk' – večkevems 'lehet szeretni, szeretődik (= szenvedő jelentésárnyalat) – večkems 'szeretni'

Cygankin és Devaev, akik tankönyvükben a *-viks* mellett *-vi* képzőről is írnak, erza példát csak egyet említenek: *večkeviks / večkevi loman'* 'szeretett, kedves ember'. (1975: 88). Van még egy moksa példájuk: *kel'goviks / kel'govi loman'* 'szeretett, kedves ember'. Véleményem szerint a *kel'govi* és a *večkevi* alakok esetében a *-v* képzős igéhez kapcsolódó *-i* képzőről van szó. (Problémás, hogy azonosítható-e ez a képző az *-i* participiumképzővel, amely aktív és nem passzív igeneveket szokott képezni.)

A *-ks* igenévképzőről írók valószínűleg azért választják le az *-i* elemet a képzőről, mert azt nem a képző részének, hanem valamilyen más elemnek tartják. Ledjajkina is említi, hogy az *-iks* összetett képző (1979: 58).

A cikk elején felvetett harmadik kérdésre tehát a válasz az, hogy véleményem szerint feltétlenül *-iks* képzőről érdemes beszélnünk.

Keresztes már idézett művében egy passzív igenevet képző *-viks*, és egy aktív igenevet képző *-iks* képzőt említ (1990: 68). Valóban találkozhatunk olyan igeneves

⁴Igeneves szerkezeteket a S'atko irodalmi újság egyik 1996-os számából és a következő népköltészeti gyűjteményekből gyűjtöttem: az *Ustno-poetičeskoe tvorčestvo mordovskogo naroda* és a *Mordwinische Volksdichtung* kötetéből. (Az összes erza szöveget átnéztem.) Azon kötetek adatai, amelyekből jelen cikkemben példákat közlök, az írás végén lévő irodalomjegyzékben találhatóak.

szerkezetekkel, amelyek igeneve az *-iks* képző használata ellenére aktív. Keresztesen kívül csak Ledjajkina ír arról, hogy az *-iks* képzőnek lehet aktív használata is. Amikor az *-iks* képző olyan igéhez kapcsolódik, amely nincs ellátva a fent tárgyalt *-v* képzővel és intranszítív, aktív igenevet kapunk. Ledjajkina példái: *jutiks* 'átmenő, keresztülmenő', *soliks* 'olvadó', *er'iks* 'élő', *ul'iks* 'lévő, található'. Ezek az alakok szerinte azonban meglehetősen ritkán fordulnak elő és igen közel állnak a melléknemekhez. (Ledjajkina 1979: 56–64).

Nehezebb választ adni a cikk elején feltett két első kérdésre, amelyek szorosan összekapcsolódnak egymással; azaz hogy létezik-e ilyen *-iks* képzős participium, és hol a határ a jelzői szerepű participium és melléknév között. Azok a munkák, amelyek nem is említettek *-iks* képzős participiumot, minden bizonnyal melléknemeknek tekintik az összes ilyen típusú, igéből származó *-iks* végű szót mint a *večkeviks*, *jutiks* stb. A több kötetnyi folklórszöveg és mai versek és próza alapján magam is meggyőződtem arról, hogy az *-iks* képzővel szereplő igeneves szerkezetek száma igen kicsi, a többi igenévhez képest ritkán fordulnak elő. A szövegekben legtöbbször a *večkeviks* 'szeregett, kedves' és a *sodaviks* 'ismert, ismerős' fordulnak elő. Úgy tűnik, ezek a szavak már valóban közelebb állnak a melléknemekhez, mint a participiumokhoz. A folklórszövegekben azonban találunk olyan igeneves szerkezeteket, amelyek magyarrá is csak igenévvél vagy vonatkozó mellékmondattal fordíthatók, és átalakíthatók vonatkozó mondattá. Ezen szerkezetek alapján úgy gondolom, hogy nem szerencsés tagadni az *-iks* participium meglétét az erza-mordvin nyelvben. Például:

Passzív igenévvél:

...maksoviks rodnoj pat'in'em...

(UP 6/1: 340)

'a férjhez adható nővérkém'

a jojtaviks val

(pl. UP 7/1: 173)

'ki nem mondható szó'

Aktív igenévvél:

...maštiks val'gein' poladi...

(MV 1939: 321)

'az elhaló hangú éneket (szó szerint elhaló hangot) folytatja'

...t'ese štol'i kazan ošon paliks saldackoj pr'ijomos'...

(MV 1938: 464)

'itt van Kazany város égő katonafogháza'

Az azonban bizonyos, hogy viszonylag ritka, egyre kevésbé használatos képzővel állunk szemben.

IRODALOM

- Bartens, Raija 1979: *Mordvan, tšeremissin ja votjakin konjugatsioon infiniittisten muotojen syntaksi* (Memoires de la Société Finno-Ougrienne 170), Helsinki, Suomalais-ugrilainen Seura.
- Cygankin, Dmitrij V.– S. Z. Devaev 1975: *Očerki sravnitelnoj grammatiki mordovskih (mokšanskogo i erzjanskogo) literaturnyh jazykov*, Saransk, Mord. Kniž. Izd.
- Cygankin, Dmitrij V. 1980: *Grammatika mordovskih jazykov: Fonetika, grafika, orfo-graftija, morfoložija*, Saransk, Mord. Gos. Univ.
- Evsev'ev, Makar E. 1931: *Osnovy mordovskoj grammatiki: Ėrzjan' grammatika*, Moszkva, Centrizdat.
- Evsev'ev, Makar E. 1963: *Izbrannye trudy 4: Osnovy mordovskoj grammatiki*, Saransk, Mord. Kniž. Izd.
- Imajkina, Marija D. 1996: *Ėrzjanskij jazyk 2*, Saransk.
- Jakuškin, A. V. 1959: *Osobennosti morfoložii drakinskogo dialekta erzja-mordovskogo jazyka*, Saransk, Mordknigoizdat.
- Keresztes László 1990: *Chrestomathia morduinica*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- Koljadenkov, M. N.– N. F. Cyganov szerk. 1953: *Istoričeskaja grammatika erzjanskogo jazyka*, Saransk, Mord. Kniž. Izd.
- Koljadenkov, M. N.– R. A. Zavodova szerk. 1962: *Grammatika mordovskih (mokšanskogo i erzjanskogo) jazykov*, Saransk, Mord. Kniž. Izd.
- Ledjajkina, V. A. 1979: *Pričastie s suffiksom -(i)ks v mordovskih jazykah*, *Finno-ugristika 2*, Saransk, 56–64.
- Mosin, Mihail V.–N. S. Bajuškin 1983: *Ersämordvan oppikirja*, Helsinki, Suomalais-ugrilainen Seura.
- MV 1938 = *Mordwinische Volksdichtung 1* = *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 77*, Helsinki.
- MV 1939 = *Mordwinische Volksdichtung 2* = *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 81*, Helsinki.
- S'atko 1996 = *S'atko* (Literaturno-hudožestvennyj i obščestvenno-političeskij žurnal) 1996/1-2, Saransk, Mord. ASSR-ń Pis. Soz.
- UP 6/1 = *Ustno-poëtičeskoe tvorčestvo mordovskogo naroda 6/1*, Saransk, 1972.
- UP 7/1 = *Ustno-poëtičeskoe tvorčestvo mordovskogo naroda 7/1*, Saransk, 1972.

GIBT ES IM ERZA-MORDWINISCHEN DAS PARTIZIP-BILDUNGSSUFFIX *-IKS*?

ILDIKÓ VECSEARNYÉS

In den gängigen mordwinischen Grammatiken, in Lehrbüchern und anderen auch die Morphologie betreffenden Arbeiten finden sich zahlreiche einander widersprechende Angaben über das *-iks*-Bildungssuffix des Passiv-Partizips I des Erza.

Auf Grund der Fachliteratur scheint das Vorhandensein und die Form des Bildungssuffixes umstritten. In einigen Arbeiten wird dieses Partizipsuffix nicht erwähnt, in anderen Arbeiten dagegen finden wir vier verschiedene Formen: *-viks*, *-iks*, *-ks* und *-vi*. Auf Grund eines aus heutigen Gedichten und Prosatexten sowie aus Sammlungen der Volksdichtung zusammengestellten Materials plädiert die Verfasserin für das Vorhandensein und die *-iks*-Form des untersuchten Bildungssuffixes.